

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2016

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(20-21 квітня 2016 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 3

Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, д-р філос. наук, доц. (заст. голови); **В. А. Бугров**, канд. філос. наук, проф.; **Т.П.Кононеко**, д-р філос. наук, проф.; **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, проф.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **Є. А. Харьковщенко**, д-р філос. наук, проф.; **І.В.Хоменко**, д-р філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **Я.А.Соболевський**, канд. філос. наук (відп.секр.); **В.Є.Туренко**, канд. філос. наук.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 9 від 28 березня 2016 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2016", Міжн. наук. конф. (2016 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2016", 20-21 квіт. 2016 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. – Ч. 1. – 183 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2016

цих позицій критичне мислення жорстко залежить від історичних (філогенетичних) та особистісних (онтогенетичних) фаз розвитку свідомості, зокрема моральної свідомості, а сама теорія Габермаса виявляється похідною від розробок Лоренца Кольберга (Kohlberg L. *Stages of moral development as a basis for moral education* / L. Kohlberg. – Bangor: University Press, 1992. – 238 p.) та Клайса Едера (Eder K. *Geschichte als Lernprozess? Zur Pathogenese politischer Modernität in Deutschland* / Klaus Eder. – Frankfurt-a.M.: Suhrkamp, 1985. – 614 S.). Однак, на нашу думку, слід розглянути, передусім, протилежні напрями детермінації – від соціальних інститутів до критичного мислення. Адже хоча соціальні інститути лише закріплюють певні когнітивні здобутки, однак саме таке закріплення надає цим когнітивним механізмам силу соціального впливу. Так, велика кількість ідей мала тривалий шлях до свого соціального втілення – поки вони не знайшли свого інституційного рушія. А ще більша кількість лише очікує на такий соціальний поштовх. Однак, сама аналітика, яку пропонує тут Габермас, заслуговує на ретельне вивчення та використання у ширших теоретичних рамках.

***В. М. Брижнік, канд. філос. наук, КУ імені Бориса Грінченка, Київ
bryzhnik@ukr.net***

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТОГО ОБОВ'ЯЗКУ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ В ФІЛОСОФІЇ МІШЕЛЯ ДЕ МОНТЕНЯ

Твір "Проби" Мішеля Ейкема де Монтеня, французького філософа-гуманіста, представника пізнь-ренесансового неостоїцизму та неоскептицизму, можна визначити таким філософським текстом, що представляє собою вираження особистих міркувань людини, глибоко освіченої та обдарованої літературним талантом, небайдужої до соціальних проблем своєї країни. Монтень у "Пробах" виклав свої думки в оригінальний літературній формі. Тим самим він започаткував традицію європейської есеїстики як такого літературного жанру, за яким головним елементом нехудожнього тексту є оповідь його автора про власне ставлення до певного предмету, викладене в формі непослідовної оповіді.

Книгу свого життя (перша з трьох книжок "Проб" була опублікована 1580 р.) Монтень написав живою розмовною французькою мовою, що можна зрозуміти не лише як прагнення автора, провінційного шляхтича, який народився й майже все своє життя прожив у віддаленій Гієні, ідентифікувати себе приналежним до культурного простору Франції, і як прагнення бути почутим у цих культурних межах. Утім, ця робота здобула популярність не лише у Франції, але й в інших країнах. Монтень у "Пробах", спираючись на своє глибоке знання людської природи, на власний життєвий досвід і на здоровий глузд, на своє знання давньої історії та культури, здійснив критичний аналіз антропологічних причин того соціально-політичного хаосу, який виник у пізнь-ренесансовій Франції. Соціально-філософська позиція Монтеня мала вигляд мірку-

вання інтелектуала про суспільне значення нівеляції ціннісних засад соціального утворення, що втратило традиційні основи моралі. Важливим елементом роздумів Монтеня було його бачення соціальної ролі освіченої людини, яка, як особистість, здатна самотужки збагнути суть тих причин і визначити своє відповідне ставлення до їхніх наслідків. Філософ критично поставився як до людської природи, так і до власної "природи", яку він відверто представив як переобтяжену недоліками, вродженими і здобутими ним протягом свого життя. Цей критичний аналіз інтелектуалом своїх вад, за Монтенем, мав ідейне значення такого духовного очищення, що мусить здійснити відповідальна особистість, яка розуміє суть особистого обов'язку щодо своїх ближніх.

Монтень був сучасником релігійної громадянської війни, що точилася у Франції протягом значного часу поміж французами-католиками та французами-протестантами. Військові дії обох ворогуючих сторін зумовили поширення безбожного насилля щодо простих, мирних людей. На сторінках "Проб" можна виявити по-стоїчному стримане негативне ставлення гуманіста Монтеня до цієї війни, під час якої він іноді виступав як посередник поміж названими сторонами. Однак, навіть політичний статус Монтеня, як миротворця-посередника, іноді не рятував його самого та його близьких від військового свавілля. Слід зауважити, що епоха європейського Ренесансу, з її інтелектуальним ентузіазмом щодо вивчення образу людини як найвищого творіння Бога, як духовно піднесеної, дієво-вільної істоти, в тодішній Франції дійшла історичного завершення через хаос кривавої громадянської війни. В цій війні, за Монтенем, у найвиразніший спосіб проявилася суть того політичного імморалізму, який задекларував Н. Мак'явеллі у творі "Державець". Саме виокремлення суті особистої моральності, ідейно превалюючої у "Пробах", можна зрозуміти як етичну відповідь гуманіста Монтеня практиці військового свавілля та мак'явеллізма тодішніх політичних лідерів. Цей імморалізм і безвідповідальність французької аристократії, яка свідомо відкинула шляхетну сутність свого суспільного обов'язку щодо захисту мирних людей, політично здійснювались у Франції за тодішньої відсутності справедливого, неупередженого правосуддя та дієвої виконавчої влади. Такої влади, яка б унеможливила назване свавілля, представляючи собою єдність політичної волі та розуму монарха, що сприяло б утвердженню суспільного авторитету до суті його державного обов'язку. Варто також зазначити, що в тодішній Франції відбулось соціальне заміщення питомого духовного обов'язку деяких католицьких зверхників щодо спасіння душі вірян ідеологією політичної влади, яка прагне цілісно панувати над душею та тілом своїх підданих. На переконання гуманіста Монтеня, тодішня людина сама забула духовну істину, за якою вона є вершина Божого творення. Відтак для філософа нагадування про це набуло значення ідейної настанови суспільно відповідальної людини, яка духовно є вільна. Очевидна нестача соціальних взірців особистої шляхетності змусили мислителя шукати відповіді на свої духовні запити у здобутках давньої мудрості. Він міркував про найкращі зразки особис-

тісної поведінки та моральності, знаходячи їх передусім в античній історії, мистецтві, філософії. Втіленням єдності гуманізованої мудрості та соціально-корисної діяльності для Монтеня був образ давньоримського філософа-стоїка, з його ідейною настановою щодо сумлінного виконання особистого обов'язку. За Монтенем, названий унутрішній чинник цілком властивий людині, яка має вроджену шляхетність.

Важливим елементом критичних міркувань Монтеня постав оновлений скептицизм як розуміння філософом відсутності дійсних підстав соціально-політичних змін на краще, які змогли б реалізуватись найближчим часом. Суть Монтенєвого скептицизму можна зрозуміти таким чином: людська природа, як дуалістична, наразі не надає можливості у дійсний спосіб реалізуватись тому кращому, що є в людини, що заклав у людину Бог. Останнє в Монтеня ідейно ґрунтувалось на його баченні розірваності людської природи, зумовлене превалюванням у ній низьких ірраціональних пристрастей, "марнотних" потреб, інтересів та цінностей, непевних суджень, бездумного наслідування взірцям аморальної поведінки. Монтень був переконаний у тому, що розірваність двох частин людської природи кардинально діється взнаки цілісному розумінню людською своєю внутрішнього світу, сутнісним змістом якого є справжні потреби, інтереси, цінності, вроджені здібності. Відтак, це унеможливає опанування людиною своєї власної природою.

Протилежним за суттю поняттю другої природи Монтень убачав "природну мудрість" як таку вроджену здібність, яка представляє "природу" окремої людини. Він уважав, що ця індивідуальна здібність людини мусить здійснитись чинником раціоналізації її діяльності, чого природно прагне "шляхетна" душа, тобто душа такої людини, яка воліє зрозуміти справжню суть свого особистого обов'язку. Процес такого розуміння започатковує формування простору особистої діяльності, в межах якого життя іншої людини, її свобода, а також сутнісний зміст її внутрішнього світу, визнаються як безсумнівні цінності, ідейно потверджені природним "законодавством розуму". Монтень також убачав важливим елементом цього простору вищий духовний рівень інтелектуального оточення, в коло якого мають бути залучені освічені люди та добірні тексти. Важливе місце в названому просторі посідає здійснення особистого обов'язку філософа щодо "шляхетного" виховання юнацтва. На переконання філософа, саме єдність домашнього виховання та належної освіти, зумовлюючи виховання моральнісної особистості, небайдужої до людського життя, дається взнаки моральності бодай невеликому колу людей. Тим самим це практично змінює їхнє життя на краще, принаймні в цих невеликих соціальних межах. За Монтенем, простір такої свободи здатний суспільно реалізуватись як узірець кращого соціального устрою. [Монтень Мішель. Проби / [пер. Анатолія Перепаді] // У 3-х кн. – К.: Дух і літера, 2005, 2006, 2007].

Висновок. Монтень був сучасником історичної руйнації тих соціальних інститутів феодалізму, які мали би сприяти збереженню соціального порядку та миру. Критично проаналізувавши причини та наслідки виник-

нення негативних соціокультурних явищ, Монтень у своєму творі постулював природну раціональність людини дієвим внутрішнім чинником їх соціального подолання. Філософ раціонально упорядковав власний особистий простір задля реалізації головної мети свого життя – запропонувати читачу філософський текст, як особисті міркування, про необхідність духовного опанування людиною собою, своєю дуалістичною природою. Це вможливується завдяки інтелектуальним зусиллям особистості, яка розуміє соціальне значення особистого обов'язку щодо здійснення і зміцнення раціонально-гармонізованого порядку. Ідейною засадою такого порядку, за Монтенем, є утвердження людського життя та свободи як безсумнівних цінностей.

Ю. Ю. Бродецкая, канд. соц. наук, ДНУ им. Олеся Гончара, Днепрпетровск
brodezkaia_yulij@mail.ru

ЦЕЛОСТНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО: ФОРМИРОВАНИЕ ОНТОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА ФЕНОМЕНА

Кризис и несостоятельность идеологии тотальности, ее ограниченность и бесперспективность в формировании социального порядка, а главное, постоянная угроза возрастания тоталитарных тенденций, детерминируют поиски ответов на классические вопросы: что есть социальная целостность, каковы ее механизмы и условия формирования, каков перспективный контекст развития? Иными словами, при внимательном рассмотрении генезиса и эволюции данного социально-философского концепта, становится очевидно, что он никогда не выделялся с той остротой, которую ему приписывает современность. Феномен со-бытийности становится не просто актуальным исследовательским проектом, он воплощает в себе реальные надежды относительно решения проблемы социальной целостности, актуализированной дискурсом власти и его тотальной угрозой "всеобщего единения по принуждению" в поглощающую индивидуальность, унифицирующую машину общества-государства.

Сама возможность целостности человеческой со-бытийности предполагает исследование фундаментальных аспектов природы и генезиса социальности. Какова детерминация, структурные элементы, механизм реализации феномена? Данные вопросы составляли проблемное поле науки еще задолго до возникновения самого концепта "социальность". Обращаясь к анализу проблематики последней в рамках зарубежных и отечественных исследований, можно говорить о выделении различных призм анализа ее генезиса. Речь идет об орудийно-деятельностном подходе, в рамках которого происхождение социальности, культуры непосредственно связано с возникновением человеческого труда, преобразившего проточеловека в человека, стадо в сообщество, а естественную природу в культуру. При этом, в рамках данного подхода труд